

Original Article

นิพนธ์ต้นฉบับ

ความรู้และการปฏิบัติในการดูแลผู้ป่วยเบาหวาน ที่สอดคล้องกับหลักศาสนาอิสลามของพยาบาล

อนงค์ ประเสริฐ*

วรรณิ จันทรสว่าง**

อุษณีย์ เพชรรัชตะชาติ**

*โรงพยาบาลรือเสาะ นราธิวาส

**คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

บทคัดย่อ

การวิจัยเชิงบรรยายนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความรู้และการปฏิบัติในการดูแลผู้ป่วยเบาหวาน และปฏิบัติงานในคลินิกเบาหวาน โรงพยาบาลในจังหวัดนราธิวาส ปัตตานี ยะลา จำนวน 102 คน จากจำนวนประชากรรวม 104 คน เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยแบบสอบถามความรู้ ($r = 0.75$) และการปฏิบัติ ($r = 0.94$) ในการดูแลผู้ป่วยเบาหวานที่สอดคล้องกับหลักศาสนาอิสลาม วิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

การศึกษา พบว่า กลุ่มตัวอย่างมีความรู้โดยรวม ($\mu 0.86, \sigma 0.06$) และรายด้านทุกด้าน (ด้านการจัดการความเครียด: $\mu 0.95, \sigma 0.07$; ด้านการบริโภคอาหาร: $\mu 0.90, \sigma 0.80$; ด้านการใส่ใจและการรักษาโรค: $\mu 0.83, \sigma 0.12$; ด้านการออกกำลังกาย: $\mu 0.74, \sigma 0.18$) อยู่ในระดับมาก และมีการปฏิบัติโดยรวม ($\mu 3.91, \sigma 0.51$) และรายด้าน 3 ด้าน (ด้านการบริโภคอาหาร : $\mu 4.22, \sigma 0.38$; ด้านการใส่ใจและการรักษาโรค: $\mu 3.94, \sigma 0.61$; ด้านการออกกำลังกาย : $\mu 3.79, \sigma 0.67$) อยู่ในระดับมาก ยกเว้นด้านการจัดการความเครียด ($\mu 3.60, \sigma 0.51$) อยู่ในระดับปานกลาง ดังนั้น ควรส่งเสริมให้พยาบาลคำนึงถึงการดูแลด้านการจัดการความเครียดและมีการนำหลักศาสนาอิสลามมาเป็นแนวทางในการจัดการความเครียดแก่ผู้ป่วยเบาหวานมุสลิมมากขึ้น

คำสำคัญ:

ความรู้, การปฏิบัติ, การดูแลผู้ป่วยเบาหวาน, หลักศาสนาอิสลาม

บทนำ

เบาหวานเป็นโรคไม่ติดต่อที่เป็นปัญหาสาธารณสุขของเกือบทุกประเทศ องค์การอนามัยโลก และสมาคมเบาหวานระหว่างประเทศ คาดการณ์ว่าโรคเบาหวานจะเพิ่มขึ้นจาก 177 ล้านคนในปี 2543 เป็น 300 ล้านคนในปี 2568⁽¹⁾ สำหรับสามจังหวัดชายแดนใต้ อัตราความชุกโรคเบาหวานปี 2549 ในจังหวัดนราธิวาส เท่ากับ

549.41 ต่อแสนประชากร จังหวัดปัตตานี 528.92 ต่อแสนประชากร และจังหวัดยะลา 994.67 ต่อแสนประชากร⁽²⁾ ปัจจัยหนึ่งที่ยับยั้งการเกิดโรคเบาหวานได้ คือ การมีพฤติกรรมสุขภาพที่เหมาะสม ดังนั้น การปฏิบัติตัวที่ถูกต้องเหมาะสมของผู้ป่วยเบาหวานในด้านการควบคุมอาหาร การออกกำลังกาย การพักผ่อนและการจัดการความเครียด การรักษาและการใช้ยา จะ

ช่วยควบคุมระดับน้ำตาลในเลือดให้อยู่ในเกณฑ์ปกติได้⁽³⁾ ซึ่งจะช่วยลดภาวะแทรกซ้อน และช่วยให้ดำรงชีวิตได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ในสังคมมุสลิม ศาสนามีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตความเป็นอยู่⁽⁴⁾ จากการศึกษาบทบัญญัติของศาสนาอิสลามพบว่า มีบทบัญญัติที่เกี่ยวข้องกับการดูแลสุขภาพในด้านต่าง ๆ ได้แก่ ด้านโภชนาการ ด้านการจัดการกับความเครียด ด้านการออกกำลังกาย และด้านการรักษา⁽⁵⁾ ดังนั้น พยาบาลจำเป็นต้องมีความรู้ในบทบัญญัติของศาสนาอิสลามที่เกี่ยวข้องกับการดูแลสุขภาพ เนื่องจากความรู้เป็นปัจจัยพื้นฐานที่มีผลต่อการแสดงพฤติกรรมของบุคคล เมื่อบุคคลมีความรู้ดี จะส่งผลให้เกิดการปฏิบัติ⁽⁶⁾ และการดูแลที่สอดคล้องกับวัฒนธรรมเป็นปัจจัยสำคัญในการดูแลผู้ป่วยให้สามารถปฏิบัติพฤติกรรมดูแลสุขภาพได้ โดยการดูแลที่สอดคล้องกับวัฒนธรรมจะเกิดขึ้นได้เมื่อพยาบาลทราบเกี่ยวกับค่านิยม การปฏิบัติหรือการดูแลสุขภาพตามวัฒนธรรมของบุคคล ครอบครัว และชุมชน และนำไปใช้ปฏิบัติในการดูแลผู้ป่วยได้อย่างเหมาะสม⁽⁷⁾

ในสามจังหวัดชายแดนใต้ ประชากรส่วนใหญ่นับถือศาสนาอิสลาม ในขณะที่พยาบาลส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ ซึ่งความแตกต่างในเรื่องความเชื่อทางวัฒนธรรมและการนับถือศาสนาระหว่างผู้ป่วยกับพยาบาล ถือเป็นข้อจำกัดที่อาจส่งผลต่อการปฏิบัติบทบาทของพยาบาลในการดูแลผู้ป่วยข้ามวัฒนธรรมได้ ดังนั้น การศึกษาความรู้และการปฏิบัติในการดูแลผู้ป่วยเบาหวานที่สอดคล้องกับหลักศาสนาอิสลามของพยาบาล จะช่วยให้ได้ข้อมูลที่สามารถนำไปใช้เป็นแนวทางในการสร้างความรู้ความเข้าใจ และส่งเสริมการปฏิบัติของพยาบาลในการดูแลผู้ป่วยเบาหวานให้สอดคล้องกับหลักศาสนาอิสลามได้

วิธีการศึกษา

การวิจัยแบบบรรยายนี้ ประชากร คือ พยาบาลวิชาชีพที่นับถือศาสนาพุทธที่ให้การดูแลผู้ป่วยเบาหวาน

กลุ่มตัวอย่าง เป็นพยาบาลวิชาชีพที่นับถือศาสนาพุทธที่ให้การดูแลผู้ป่วยเบาหวานในคลินิกเบาหวานของโรงพยาบาลในจังหวัดนราธิวาส ปัตตานี และยะลา ซึ่งมีจำนวน 104 คน แต่เก็บข้อมูลได้สมบูรณ์จำนวน 102 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสอบถามความรู้และการปฏิบัติในการดูแลผู้ป่วยเบาหวานที่สอดคล้องกับหลักศาสนาอิสลาม ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นจากการทบทวนเอกสารเกี่ยวกับพฤติกรรมสุขภาพของผู้ป่วยเบาหวาน บทบัญญัติของศาสนาอิสลามในการดูแลสุขภาพที่กล่าวไว้ในพระคัมภีร์อัลกุรอานและอัลหะดีษ และการดูแลสุขภาพสำหรับผู้ถือศีลอด ประกอบด้วย 3 ส่วน คือ

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไป ได้แก่ เพศ อายุ สถานภาพ สมรส คุณวุฒิทางการศึกษาพยาบาล ภูมิลำเนา ความสามารถในการใช้ภาษามลายูท้องถิ่น การได้รับข้อมูลเกี่ยวกับหลักศาสนา และประสบการณ์การปฏิบัติงานดูแลผู้ป่วยเบาหวาน

ส่วนที่ 2 แบบสอบถามความรู้ในการดูแลผู้ป่วยเบาหวานตามหลักศาสนาอิสลาม ประกอบด้วย 4 ด้าน คือ ด้านการบริโภคอาหาร ด้านการจัดการกับความเครียด ด้านการออกกำลังกาย ด้านการใช้ยาและการรักษาโรครวม 37 ข้อ คำถามมีทั้งด้านบวกและด้านลบ ลักษณะคำตอบมี 2 ตัวเลือก คือ ใช่ และไม่ใช่ โดยข้อคำถามด้านบวก ถ้าตอบใช่จะได้คะแนน 1 ถ้าตอบไม่ใช่จะได้คะแนน 0 ส่วนข้อคำถามด้านลบ ถ้าตอบไม่ใช่ จะได้คะแนน 1 ถ้าตอบ ใช่ จะได้คะแนน 0 การแปลผลระดับคะแนน ตามหลักเกณฑ์การแบ่งอันตรายภาคชั้น โดยใช้คะแนนรวมสูงสุดลบคะแนนเฉลี่ยต่ำสุดหารด้วยจำนวนชั้น⁽⁸⁾ แบ่งเป็น 3 ระดับ คือ

0.68 - 1.00 มาก

0.34 - 0.67 ปานกลาง

0 - 0.33 น้อย

ส่วนที่ 3 แบบสอบถามการปฏิบัติในการดูแลผู้ป่วยเบาหวานตามหลักศาสนาอิสลาม ประกอบด้วย 4 ด้านเหมือนกับแบบสอบถามความรู้ รวม 37 ข้อ ลักษณะ

คำตอบเป็นมาตราส่วนประมาณค่า 5 อันดับ ในการปฏิบัติ คือ ไม่เคย น้อย ปานกลาง มาก และมากที่สุด การแปลผลระดับคะแนนตามหลักเกณฑ์การแบ่งอันตรายภาคชั้น โดยใช้คะแนนเฉลี่ยสูงสุดลบคะแนนเฉลี่ยต่ำสุดหารด้วยจำนวนชั้น⁽⁸⁾ แบ่งเป็น 3 ระดับการปฏิบัติ คือ

3.67 - 5.00	มาก
2.34 - 3.66	ปานกลาง
1 - 2.33	น้อย

แบบสอบถามทั้ง 2 ชุดผ่านการตรวจสอบความตรงตามเนื้อหาโดยผู้ทรงคุณวุฒิ 3 ท่าน และทดลองใช้กับพยาบาลวิชาชีพที่มีคุณลักษณะเหมือนกลุ่มตัวอย่างจำนวน 20 คน หาค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถามความรู้โดยใช้สูตร KR-20 ได้ค่าความเที่ยงเท่ากับ 0.75 และหาค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถามการปฏิบัติโดยการหาค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์แอลฟาของครอนบาค ได้ค่าความเที่ยงเท่ากับ 0.94

เก็บรวบรวมข้อมูล ระหว่างเดือนพฤศจิกายน - ธันวาคม 2551 โดยขอความร่วมมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้อำนวยการโรงพยาบาล เมื่อได้รับอนุญาตขอชื่อผู้ประสานงานในการเก็บข้อมูล และให้ผู้ประสานงานส่งแบบสอบถามพร้อมใบพิทักษ์สิทธิ์ให้แก่กลุ่มตัวอย่าง และรวบรวมแบบ สอบถามส่งคืนผู้วิจัย

วิเคราะห์ข้อมูลด้วยค่าสถิติร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ผลการศึกษา

ลักษณะกลุ่มตัวอย่าง ส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง (98.04%) มีอายุระหว่าง 34-44 ปี มากที่สุด และมีอายุเฉลี่ย 35 ปี 2 ใน 3 มีสถานภาพสมรสคู่ (63.73%) ส่วนใหญ่มีวุฒิการศึกษาปริญญาตรี (97.06%) และมีภูมิลำเนาในพื้นที่สามจังหวัดแดนใต้ (88.20%) กลุ่มตัวอย่างครึ่งหนึ่ง เคยได้รับข้อมูลเกี่ยวกับหลักปฏิบัติทางศาสนาอิสลาม (52.94%) มีความสามารถใช้ภาษามลายูท้องถิ่นได้บ้างมากที่สุด (61.76%) รองลงมา คือ ใช้ได้ค่อนข้างดี (32.35%) ไม่สามารถใช้ได้เลย (3.92%)

และใช้ได้ตึมน้อยที่สุด (1.96%) สำหรับประสบการณ์การปฏิบัติงานดูแลผู้ป่วยเบาหวานอยู่ในช่วงน้อยกว่า 5 ปี มากที่สุด (63.79%)

ความรู้ในการดูแลผู้ป่วยเบาหวานที่สอดคล้องกับหลักศาสนาอิสลามของพยาบาล

กลุ่มตัวอย่างมีความรู้ในการดูแลผู้ป่วยเบาหวานที่สอดคล้องกับหลักศาสนาอิสลามทั้งโดยรวม (μ 0.86, σ 0.06) และรายด้านทุกด้าน ได้แก่ ด้านการจัดการความเครียด (μ 0.96, σ 0.07) ด้านการบริโภคอาหาร (μ 0.91, σ 0.08) ด้านการใช้จ่ายและการรักษาโรค (μ 0.83, σ 0.12) และด้านการออกกำลังกาย (μ 0.74, σ 0.19) อยู่ในระดับมาก โดยคะแนนเฉลี่ยความรู้ด้านการจัดการความเครียดสูงสุดและด้านการออกกำลังกายต่ำสุด (ตารางที่ 1)

สำหรับความรู้ในแต่ละด้านเป็นรายข้อ พบว่า

1. ด้านการบริโภคอาหาร กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ (88.23 - 99.01%) ตอบถูกต้องเกือบทุกข้อ ยกเว้นข้อช่วงถือศีลอดไม่ควรกินอาหารที่มีแคลอรีสูง กลุ่มตัวอย่างตอบได้ถูกต้องไม่ถึงครึ่ง (48.04%)

2. ด้านการจัดการความเครียด กลุ่มตัวอย่างทุกคนตอบถูกต้องในข้อการละหมาดเป็นวิธีที่ช่วยให้จิตใจสงบและผ่อนคลาย การปฏิบัติธรรมเป็นการผ่อนคลายรูปแบบหนึ่ง และการระลึกถึงอัลลอฮ์ หรือกล่าวขอพรต่ออัลลอฮ์เป็นวิธีหนึ่งในการผ่อนคลายความวิตกกังวล ข้อที่กลุ่มตัวอย่างตอบถูกน้อยที่สุด คือ ช่วงถือศีลอดสามารถละเว้นจากการอ่านคัมภีร์อัลกุรอานและทำอิบาดะฮ์ (83.33%)

3. ด้านการออกกำลังกาย กลุ่มตัวอย่างตอบถูกต้องทุกคนในข้อผู้ป่วยเบาหวานมุสลิมที่ถือศีลอดสามารถออกกำลังกายได้แต่ไม่หักโหม ข้อที่กลุ่มตัวอย่างประมาณครึ่งหนึ่งตอบถูกต้องมี 3 ข้อ ซึ่งเป็นข้อห้ามคือ การออกกำลังกายในที่เปิดเผยของหญิงมุสลิม (47.06%) การใช้เสียงดนตรีประกอบการออกกำลังกาย (50.00%) การออกกำลังกายร่วมกันของหญิงชายมุสลิม (58.82%)

ความรู้และการปฏิบัติในการดูแลผู้ป่วยเบาหวานที่สอดคล้องกับหลักศาสนาอิสลามของพยาบาล

ตารางที่ 1 ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความรู้ในการดูแลผู้ป่วยเบาหวานที่สอดคล้องหลักศาสนาอิสลามของพยาบาล จำแนกตามความรู้ โดยรวมและรายด้าน (n = 102 คน)

ความรู้ในการดูแลผู้ป่วยเบาหวานที่สอดคล้องกับหลักศาสนาอิสลาม	μ	σ	ระดับความรู้
ด้านการจัดการความเครียด	0.96	0.07	มาก
ด้านการบริโภคอาหาร	0.91	0.08	มาก
ด้านการใช้ยาและการรักษาโรค	0.83	0.12	มาก
ด้านการออกกำลังกาย	0.74	0.19	มาก
รวม	0.86	0.06	มาก

ตารางที่ 2 ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับการปฏิบัติ ในการดูแลผู้ป่วยเบาหวานที่สอดคล้องหลักศาสนาอิสลามของพยาบาล จำแนกตามการปฏิบัติโดยรวมและรายด้าน (n = 102 คน)

การปฏิบัติในการดูแลผู้ป่วยเบาหวานที่สอดคล้องกับหลักศาสนาอิสลาม	μ	σ	ระดับการปฏิบัติ
ด้านการบริโภคอาหาร	4.22	0.38	มาก
ด้านการใช้ยาและการรักษาโรค	3.94	0.61	มาก
ด้านการออกกำลังกาย	3.79	0.67	มาก
ด้านการจัดการความเครียด	3.60	0.95	ปานกลาง
รวม	3.91	0.51	มาก

4. ด้านการใช้ยาและการรักษา กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ (71.57 - 97.06%) ตอบถูกต้องเกือบทุกข้อ ยกเว้นข้อช่วงถือศีลอดผู้ป่วยสามารถฉีดยาเพื่อระงับอาการปวดได้ ยกเว้นการให้สารอาหารหรือน้ำเกลือฉีดเข้าเส้นเลือด กลุ่มตัวอย่างตอบถูกต้องเพียงครึ่งหนึ่ง (55.88%)

การปฏิบัติในการดูแลผู้ป่วยเบาหวานที่สอดคล้องกับหลักศาสนาอิสลามของพยาบาล

ในการดูแลผู้ป่วยเบาหวาน กลุ่มตัวอย่างปฏิบัติสอดคล้องกับหลักศาสนาอิสลามโดยรวม และรายด้าน 3 ด้าน คือ ด้านการบริโภคอาหาร ด้านการใช้ยาและการรักษาโรค และด้านการออกกำลังกาย อยู่ในระดับมาก (μ 3.91, σ 0.51; μ 4.22, σ 0.38; μ 3.94, σ 0.61 และ μ 3.78, σ 0.67 ตามลำดับ) โดยด้านการบริโภคอาหารมีคะแนนเฉลี่ยสูงสุด ส่วนด้านการจัดการความเครียดอยู่

ในระดับปานกลาง และมีค่าคะแนนน้อยที่สุด (μ 3.60, σ 0.51) (ตาราง 2)

สำหรับการปฏิบัติในแต่ละด้านเป็นรายชื่อ พบว่า

1. ด้านการบริโภคอาหาร ทุกคนปฏิบัติ ในข้อแนะนำให้กินอาหารให้ครบ 5 หมู่ ให้ลดปริมาณอาหารที่มีแป้ง น้ำตาล และไขมัน และให้ผู้ป่วยที่มีภาวะแทรกซ้อนละเว้นการถือศีลอด ส่วนข้ออื่น ๆ ปฏิบัติส่วนใหญ่ (91.17 - 99.02%) โดยข้อที่ส่วนใหญ่ปฏิบัติในระดับมากที่สุด 2 อันดับแรก คือ แนะนำให้หลีกเลี่ยงการกินขนมหวาน (74.51%) และให้ลดปริมาณอาหารที่มีแป้ง น้ำตาล และไขมัน (64.71%)

2. ด้านการใช้ยาและการรักษา ทุกคนปฏิบัติในข้อแนะนำให้พบแพทย์ตามนัด ส่วนข้ออื่น ๆ ปฏิบัติเป็นส่วนใหญ่ (87.20 - 99.01%) โดยข้อที่กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ปฏิบัติในระดับมากที่สุด 2 อันดับแรก

คือ แนะนำให้ไปพบแพทย์ตามนัด (87.25%) และ แนะนำให้ผู้ป่วยทราบว่าการกินยาเบาหวานจะช่วยควบคุมระดับน้ำตาลในเลือดให้อยู่ในเกณฑ์ปกติ (61.76%)

3. ด้านการออกกำลังกาย ทุกคนปฏิบัติในข้อแนะนำวิธีออกกำลังกายที่เหมาะสมกับสุขภาพและวัย ส่วนข้ออื่น ๆ ปฏิบัติเป็นส่วนใหญ่ (84.31-99.02%) โดยข้อที่ส่วนใหญ่ปฏิบัติในระดับมากที่สุด 2 อันดับแรก คือ แนะนำวิธีออกกำลังกายที่เหมาะสมกับสุขภาพและวัย (47.06%) และแนะนำให้ปฏิบัติกิจวัตรประจำวันตามปกติในช่วงถือศีลอด (45.10%)

4. ด้านการจัดการความเครียด ส่วนใหญ่ปฏิบัติในทุกข้อ (90.20-95.10%) โดยข้อที่ส่วนใหญ่ปฏิบัติในระดับมากที่สุด 2 อันดับแรก คือ เปิดโอกาสให้ผู้ป่วย กล่าว “บิสมิลลาฮ” ก่อนทำกิจกรรมพยาบาล (33.33%) และ แนะนำให้ระลึกถึงอัลลอฮ์ หรือกล่าวขอพรต่ออัลลอฮ์ เมื่อมีความเครียด (30.39%)

วิจารณ์

1. ประชากรกลุ่มนี้มีความรู้ในการดูแลผู้ป่วยเบาหวานที่สอดคล้องกับหลักศาสนาอิสลามโดยรวม อยู่ในระดับมาก ทั้งนี้อาจเป็นเพราะ กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ (88.20%) มีภูมิลำเนาในสามจังหวัดชายแดนใต้ ส่วนใหญ่ (96.08%) สามารถใช้ภาษามลายูได้ และเกินครึ่ง (52.94%) เคยได้รับข้อมูลเกี่ยวกับหลักปฏิบัติของศาสนาอิสลาม จึงทำให้สามารถเกิดการเรียนรู้ และ เข้าใจในวิถีชีวิตและหลักศาสนาอิสลาม สอดคล้องกับที่ไลนินเจอร์⁽⁷⁾ กล่าวว่า การดูแลผู้ป่วยที่มีความแตกต่างทางสังคมและวัฒนธรรม พยาบาลจะต้องมีค่านิยม ความเชื่อ และการปฏิบัติเกี่ยวกับการดูแลเชิงวัฒนธรรมที่ได้จากทักษะ ภาษา ศาสนา⁽⁷⁾ ส่งผลให้มีความรู้ในการดูแลผู้ป่วยเบาหวานที่สอดคล้องกับหลักศาสนาอิสลามในระดับมาก

2. ความรู้ด้านการจัดการความเครียด อยู่ในระดับมาก และมีคะแนนเฉลี่ยสูงสุด ทั้งนี้อาจเนื่องจาก

1) ส่วนใหญ่มีภูมิลำเนาและปฏิบัติงานในสามจังหวัดชายแดนใต้เมื่อสำเร็จการศึกษา และมีประสบการณ์ในการดูแลผู้ป่วยมุสลิม เฉลี่ย 5.64 ปี จึงมีโอกาสได้เรียนรู้และเข้าใจถึงวิธีปฏิบัติเพื่อผ่อนคลายของผู้ป่วย และ 2) ศาสนาอิสลามถือว่าการระลึกถึงอัลลอฮ์ การละหมาดเป็นการเสริมสร้างสุขภาพจิต⁽⁹⁾ ซึ่งสอดคล้องกับหลักคำสอนของพุทธศาสนาที่สอนให้ดับทุกข์ด้วยการสวดมนต์ การนั่งสมาธิ และอธิษฐานจิต⁽¹⁰⁾ จึงช่วยให้เข้าใจในหลักคำสอนของศาสนาอิสลามที่เกี่ยวข้องกับการจัดการความเครียด ส่งผลให้มีความรู้ในระดับมาก ส่วนข้อที่กลุ่มตัวอย่างตอบถูกต้องน้อยที่สุด คือ สามารถละเว้นจากการอ่านคัมภีร์อัลกุรอานและการปฏิบัติธรรมในช่วงถือศีลอด ทั้งนี้อาจเป็นเพราะการถือศีลอดเป็นหลักปฏิบัติเฉพาะของศาสนาอิสลาม สอดคล้องกับการศึกษาของจิตสิริ⁽¹¹⁾ ที่พบว่า พยาบาลที่นับถือศาสนาพุทธแม้ว่าจะปฏิบัติงานในพื้นที่ภาคใต้ที่ดูแลผู้ป่วยมุสลิมมานานแต่ยังขาดความเข้าใจที่ลึกซึ้งเกี่ยวกับความเชื่อความศรัทธาทางศาสนาของผู้ป่วยมุสลิม⁽¹¹⁾

3. ความรู้ในด้านการบริโภคอาหาร อยู่ในระดับมากและมีคะแนนเฉลี่ยสูงเป็นอันดับที่สอง ทั้งนี้อาจเนื่องจาก กลุ่มนี้เคยได้รับความรู้เกี่ยวกับการดูแลผู้ป่วยเบาหวานขณะศึกษาในระดับปริญญาตรี และต้องพัฒนาความรู้อย่างต่อเนื่องขณะปฏิบัติงานตามข้อบังคับว่าด้วยการศึกษาต่อเนื่องของสภาการพยาบาล⁽¹²⁾ นอกจากนี้การมีภูมิลำเนาและปฏิบัติงานอยู่ในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนใต้ ทำให้กลุ่มตัวอย่างมีความเข้าใจในความเชื่อ วิถีชีวิต และวัฒนธรรมของผู้ป่วยในด้านการกินอาหารมากขึ้น ประกอบกับศาสนาอิสลามได้กล่าวถึงหลักการบริโภคอาหารไว้แต่เพียงว่าให้กินอาหารฮาลาลและมีคุณค่าทางโภชนาการ⁽⁴⁾ จึงทำให้กลุ่มตัวอย่างสามารถบูรณาการความรู้ด้านการบริโภคอาหารของผู้ป่วยเบาหวานให้สอดคล้องกับหลักศาสนาอิสลามได้ ส่งผลให้กลุ่มมีความรู้ในการดูแลผู้ป่วยเบาหวานด้านการบริโภคอาหารในระดับมาก ส่วนข้อที่กลุ่มตัวอย่างตอบถูกต้องน้อยที่สุด คือ ช่วงเดือนถือศีลอดไม่

ควรกินอาหารที่มีแคลอรีสูง อาจเป็นเพราะกลุ่มตัวอย่างรับรู้ว่าการอดอาหารในเวลากลางวัน ส่งผลให้ร่างกายอ่อนเพลีย และระดับน้ำตาลในเลือดลดต่ำลง จึงทำให้เข้าใจว่าควรกินอาหารที่มีแคลอรีสูงในมื้อค่ำ หลังละศีลอดและมื้อเช้าก่อนถือศีลอด

4. ความรู้ด้านการใช้ยาและการรักษา อยู่ในระดับมากและมีคะแนนเฉลี่ยสูงเป็นอันดับสาม ทั้งนี้ อาจเนื่องจากเคยได้รับความรู้เกี่ยวกับการดูแลรักษาผู้ป่วยเบาหวานขณะศึกษาในระดับปริญญาตรี และได้เรียนรู้เกี่ยวกับการใช้ยาในการรักษาผู้ป่วยจากแพทย์ในการปฏิบัติงานจริง แต่เนื่องจากศาสนาอิสลามมีข้อกำหนดเฉพาะเกี่ยวกับการดูแลรักษาเมื่อเจ็บบ่อย⁽¹³⁾ จึงส่งผลให้กลุ่มนี้มีความรู้อยู่ในระดับมากเป็นอันดับสาม ส่วนข้อช่วงถือศีลอดผู้ป่วยสามารถฉีดยาเพื่อระงับอาการปวดได้ ยกเว้นการให้สารอาหารหรือน้ำเกลือฉีดเข้าเส้นเลือด ตอบถูกต้องน้อยที่สุด ทั้งนี้เนื่องจากการฉีดยาในช่วงถือศีลอดผู้รู้เกี่ยวกับหลักศาสนายังมีความเห็นแตกต่างกัน⁽⁴⁾ จึงส่งผลให้ตอบถูกต้องน้อยที่สุด

5. ความรู้ด้านการออกกำลังกาย อยู่ในระดับมากและมีคะแนนเฉลี่ยต่ำสุด โดยข้อที่ตอบถูกต้องน้อยที่สุดคือ มุสลิมหลีกเลี่ยงการออกกำลังกายที่ใช้เสียงดนตรีประกอบ และหญิงมุสลิมสามารถออกกำลังกายในที่เปิดเผย ทั้งนี้อาจเนื่องมาจาก 1) ศาสนาอิสลามสนับสนุนให้ออกกำลังกายสม่ำเสมอเหมาะสมกับเพศและวัย ซึ่งสอดคล้องกับแนวทางการออกกำลังกายของผู้ป่วยเบาหวาน แต่ศาสนาอิสลามมีข้อกำหนดเฉพาะเกี่ยวกับการออกกำลังกาย คือ สตรีมุสลิมต้องใช้สถานที่ในการออกกำลังกายมิดชิดหรือสถานที่สาธารณะที่ไม่เปิดเผยมากเกินไป ไม่ปะปนระหว่างชายหญิง ไม่เปิดเพลงที่ปลุกเร้าอารมณ์⁽⁴⁾ และ 2) จากประสบการณ์ของกลุ่มอาจเห็นชายหญิงมุสลิมทำกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมกัน และเห็นสตรีมุสลิมเข้าร่วมกิจกรรมการออกกำลังกายที่หน่วยงานต่าง ๆ จัดขึ้น ทำให้ขาดความรู้หรือรับรู้ไม่ถูกต้องเกี่ยวกับการออกกำลังกายที่เป็นข้อกำหนดเฉพาะ ส่งผลให้ความรู้ด้านออกกำลังกายต่ำเมื่อเปรียบ

เทียบกับด้านอื่น ๆ

6. การปฏิบัติในการดูแลผู้ป่วยเบาหวานที่สอดคล้องกับหลักศาสนาอิสลาม โดยรวมอยู่ในระดับมากทั้งนี้อาจเป็นเพราะ 1) กลุ่มนี้มีความรู้ในการดูแลผู้ป่วยเบาหวานที่สอดคล้องกับหลักศาสนาอิสลามอยู่ในระดับมาก ซึ่งความรู้เป็นปัจจัยพื้นฐานที่มีผลต่อการแสดงพฤติกรรมของบุคคล เมื่อบุคคลมีความรู้ในเรื่องนั้น ๆ ก็จะส่งผลให้เกิดการปฏิบัติ⁽⁶⁾ 2) การปฏิบัติงานในสามจังหวัดชายแดนใต้ อาจทำให้ได้รับทราบความเชื่อและรูปแบบการดูแลสุขภาพของผู้ป่วยมุสลิม ซึ่งการให้พยาบาลที่สอดคล้องกับวัฒนธรรม เป็นปัจจัยสำคัญในการดูแลผู้ป่วย และจะเกิดขึ้นเมื่อพยาบาลทราบถึงค่านิยม การปฏิบัติ หรือรูปแบบการดูแลตามวัฒนธรรมของบุคคล ครอบครัว และชุมชน⁽⁷⁾ ด้วยเหตุผลดังกล่าวจึงส่งผลให้การปฏิบัติในการดูแลผู้ป่วยเบาหวานที่สอดคล้องกับหลักศาสนาอิสลามโดยรวม อยู่ในระดับมาก

7. การปฏิบัติด้านการบริโภคอาหาร อยู่ในระดับมากและมีคะแนนเฉลี่ยสูงสุด ทั้งนี้เนื่องจากการควบคุมอาหารเป็นปัจจัยที่มีผลต่อการควบคุมน้ำตาลในเลือดของผู้ป่วยเบาหวาน⁽¹⁴⁾ พยาบาลจึงต้องอธิบายให้ผู้ป่วยเข้าใจ ผลการศึกษาครั้งนี้ พบว่า มีความรู้ด้านการบริโภคอาหารอยู่ในระดับมาก ซึ่งความรู้เป็นปัจจัยพื้นฐานที่มีผลต่อการแสดงพฤติกรรมของบุคคล เมื่อบุคคลมีความรู้ในเรื่องนั้นก็จะส่งผลให้เกิดการปฏิบัติ⁽⁶⁾ จึงส่งผลให้มีการปฏิบัติในระดับมาก ส่วนข้อที่ส่วนใหญ่ปฏิบัติในระดับมากที่สุด 2 อันดับ คือ แนะนำให้หลีกเลี่ยงการกินขนมหวาน และแนะนำไม่ให้กินแป้ง น้ำตาล และไขมันมาก ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากหลักศาสนาอิสลามกำหนดให้บริโภคอาหารที่มีคุณค่าทางโภชนาการ⁽⁴⁾ ซึ่งสอดคล้องกับหลักการบริโภคอาหารของผู้ป่วยเบาหวานที่กำหนดให้กินอาหารที่คุณประโยชน์และควบคุมสารให้ความหวาน⁽¹⁵⁾ จึงส่งผลให้มีการปฏิบัติเรื่องดังกล่าวมากที่สุด

2. ด้านการใช้ยาและการรักษา อยู่ในระดับมาก

และมีคะแนนเฉลี่ยสูงเป็นอันดับสอง ทั้งนี้เนื่องจากพยาบาลมีบทบาทในการดูแลสุขภาพของผู้ป่วยภายใต้การให้ข้อมูลที่ถูกต้อง⁽¹⁶⁾ ผลการศึกษาครั้งนี้ พบว่า มีความรู้ด้านการใช้ยาอยู่ในระดับมาก ซึ่งความรู้เป็นปัจจัยพื้นฐานที่มีผลต่อการแสดงพฤติกรรมของบุคคลเมื่อบุคคลมีความรู้ในเรื่องนั้นดีจะส่งผลให้เกิดการปฏิบัติที่ดี⁽¹⁴⁾ จึงส่งผลให้การปฏิบัติสูงเป็นอันดับสอง ส่วนข้อที่กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ปฏิบัติในระดับมากที่สุด 2 อันดับคือ แนะนำให้ไปพบแพทย์ตามนัด และแนะนำให้กินยาเบาหวานเพื่อช่วยควบคุมระดับน้ำตาลในเลือด ทั้งนี้ อาจเนื่องจากหลักศาสนาอิสลาม กำหนดให้มุสลิมบำบัดรักษาเมื่อเจ็บป่วย ห้ามทำร้ายร่างกายหรือปล่อยให้ละเลย มุสลิมจะต้องยอมรับและปฏิบัติตามสิ่งที่บัญญัติไว้เกี่ยวกับความเจ็บป่วย⁽⁵⁾ ซึ่งสอดคล้องกับแนวทางการรักษาผู้ป่วยที่ใช้ยาในผู้ป่วยที่ไม่สามารถควบคุมระดับน้ำตาลในเลือด และนัดผู้ป่วยมาพบแพทย์เพื่อติดตามผลการรักษาจึงส่งผลให้ปฏิบัติเรื่องดังกล่าวมากที่สุด

3. ด้านการออกกำลังกาย อยู่ในระดับมากและมีคะแนนเฉลี่ยเป็นอันดับสาม ทั้งนี้อาจเป็นเพราะการออกกำลังกายเป็นสิ่งที่ผู้ป่วยเบาหวานต้องกระทำควบคู่ไปกับการควบคุมอาหารและการใช้ยา จึงจะทำให้สามารถควบคุมระดับน้ำตาลในเลือดได้ พยาบาลจึงจำเป็นต้องให้คำแนะนำแก่ผู้ป่วย ซึ่งความรู้เป็นปัจจัยพื้นฐานที่มีผลต่อการแสดงพฤติกรรมของบุคคลเมื่อบุคคลมีความรู้ในเรื่องนั้นดี จะส่งผลให้เกิดการปฏิบัติดี⁽⁶⁾ ผลการศึกษาครั้งนี้ พบว่า ประชากรกลุ่มนี้มีความรู้เกี่ยวกับการดูแลผู้ป่วยที่สอดคล้องกับหลักศาสนาอิสลามในด้านการออกกำลังกายในระดับมาก แต่น้อยกว่าด้านอื่น ๆ จึงส่งผลให้คะแนนเฉลี่ยการปฏิบัติสูงเป็นอันดับสามส่วนข้อที่ส่วนใหญ่ปฏิบัติในระดับมากที่สุด 2 อันดับแรก คือ แนะนำวิธีการออกกำลังกายให้เหมาะสมกับสุขภาพและวัย แนะนำให้ปฏิบัติกิจวัตรประจำวันได้ตามปกติในช่วงถือศีลอด ทั้งนี้อาจเป็นเพราะโดยปกติพยาบาลจะแนะนำให้ผู้ป่วยเบาหวานออกกำลังกายและการปฏิบัติกิจกรรมได้ตามปกติ ซึ่งมีความ

สอดคล้องกับหลักศาสนาอิสลามที่สนับสนุนให้ออกกำลังกายสม่ำเสมอเหมาะสมกับเพศและวัย⁽⁴⁾ ช่วงถือศีลอดสามารถออกกำลังกายและปฏิบัติกิจวัตรประจำวันได้ตามปกติ⁽¹⁷⁾ จึงส่งผลให้มีการปฏิบัติเรื่องดังกล่าวมากที่สุด

4. ด้านการจัดการความเครียด อยู่ในระดับปานกลาง ตรงกันข้ามกับความรู้ซึ่งอยู่ในระดับมาก อธิบายได้ว่า การปฏิบัติของบุคคลไม่ได้ขึ้นกับปัจจัยด้านความรู้อย่างเดียว แต่ยังขึ้นกับปัจจัยสถานการณ์ต่าง ๆ ที่มากระตุ้น⁽¹⁷⁾ ซึ่งการดูแลในเรื่องการควบคุมอาหาร การออกกำลังกาย การใช้ยาและการรักษา เป็นแนวทางหลักในการควบคุมโรคเบาหวาน⁽³⁾ ทำให้พยาบาลส่วนใหญ่ให้ความสำคัญกับการดูแลในเรื่องดังกล่าว จึงส่งผลให้กลุ่มตัวอย่างปฏิบัติในระดับปานกลาง ส่วนข้อที่ส่วนใหญ่ปฏิบัติในระดับมากที่สุด 2 อันดับแรก คือ เปิดโอกาสให้ผู้ป่วยกล่าว “บิสมิลลาฮ” ก่อนทำกิจกรรมพยาบาล และแนะนำให้ระลึกถึงอัลลอฮ์ หรือกล่าวขอพรต่ออัลลอฮ์ เมื่อมีความเครียด ทั้งนี้เนื่องจากผลการศึกษา พบว่า พยาบาลกลุ่มนี้ทุกคนทราบว่าการระลึกถึงอัลลอฮ์ หรือกล่าวขอพรต่ออัลลอฮ์ เป็นวิธีหนึ่งที่ช่วยลดความวิตกกังวล และส่วนใหญ่ทราบว่าทำได้ กล่าว “บิสมิลลาฮ” ก่อนที่พยาบาลจะปฏิบัติกิจกรรมพยาบาลต่าง ๆ นั้น ช่วยให้ผู้ป่วยผ่อนคลายและสบาย ซึ่งความรู้เป็นปัจจัยพื้นฐานที่มีผลต่อการแสดงพฤติกรรมของบุคคลเมื่อบุคคลมีความรู้ในเรื่องนั้นดี จะส่งผลให้เกิดการปฏิบัติดี⁽⁶⁾ จึงส่งผลให้กลุ่มตัวอย่างปฏิบัติเรื่องดังกล่าวมากที่สุด

สรุป

การศึกษาครั้งนี้ พบว่า พยาบาลในสามจังหวัดชายแดนใต้มีความรู้และการปฏิบัติในการดูแลผู้ป่วยเบาหวานที่สอดคล้องกับหลักศาสนาอิสลามโดยรวมและด้านการบริโภคอาหาร ด้านการใช้ยาและการรักษา และด้านการออกกำลังกาย อยู่ในระดับมาก ยกเว้นด้านการจัดการกับความเครียด มีความรู้อยู่ในระดับมาก แต่มี

การปฏิบัติอยู่ในระดับปานกลาง ดังนั้น ควรส่งเสริมให้พยาบาลได้นำหลักศาสนาอิสลามมาเป็นแนวทางในการจัดการความเครียดแก่ผู้ป่วยเบาหวานมุสลิม และเพื่อส่งเสริมให้มีการปฏิบัติมากขึ้น ควรจัดให้มีกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้เกี่ยวกับการดูแลผู้ป่วยเบาหวานมุสลิมตามหลักศาสนาอิสลามของผู้รู้ในหลักศาสนา และนำมาจัดทำเป็นคู่มือการดูแลผู้ป่วยเบาหวานที่สอดคล้องกับหลักศาสนาอิสลาม

เอกสารอ้างอิง

1. สำนักงานหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ. Case manager กับ การบริหารจัดการโรคเรื้อรังและโรคซับซ้อน. เจาะประเด็นหลักประกันสุขภาพ 2550; 8(2):1-2.
2. สำนักงานป้องกันและควบคุมโรคที่ 12. รายงานการเฝ้าระวังผู้ป่วยเบาหวาน ความดันโลหิตสูง โรคหัวใจขาดเลือด ปี 2549. สงขลา: สำนักงานป้องกันและควบคุมโรคที่ 12; 2550.
3. เทพ หิมะทองคำ, ชนิกา สุระสิงห์ชัยเดช, ทวี อนันตกุลธนธิ, ธิดา นิงสานนท์, บุญส่ง องค์กรพัฒน์กุล, ประเสริฐ ไตรรัตน์วรกุล. ความรู้เรื่องเบาหวานฉบับสมบูรณ์. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์ฯ; 2545.
4. ยูซุฟ นิมะ, สุภัทร ฮาสุวรรณกิจ. การแพทย์และการดูแลผู้ป่วยที่สอดคล้องกับวิถีมุสลิม. สงขลา: สถาบันวิจัยระบบสุขภาพภาคใต้; 2550.
5. ดำรงค์ แวอาลี. การให้บริการสุขภาพที่สอดคล้องกับบทบัญญัติอิสลาม. เอกสารประกอบการบรรยายการประชุมวิชาการเรื่องการจัดบริการสุขภาพตามหลักศาสนาอิสลาม; วันที่ 18 ธันวาคม 2546; ณ. โรงเรียนตำรวจภูธรภาค 9. ยะลา: โรงพยาบาลศูนย์ยะลา; 2546.
6. Bloom S, Krathwohl R, Masia B. Taxonomy of educational objectives. London: Longman group; 1956.
7. Leininger M. Culture care diversity and universality: a theory of nursing. New York: National League for Nursing Press; 1991.
8. ชานินทร์ ศิลปจารุ. การวิจัยและวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติด้วย SPSS. พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพมหานคร: วิ. อินเตอร์; 2550.
9. มานี ชูไทย. รายงานการวิจัยหลักการศาสนาอิสลามที่สัมพันธ์กับการปฏิบัติตนทางด้านสุขภาพและการสาธารณสุข. กรุงเทพมหานคร: ภาควิชาสุขศึกษา คณะพลศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร; 2544.
10. อภรณ์ เชื้อประไพศิลป์. การดูแลในวาระสุดท้ายของชีวิต: แนวคิดภูมิปัญญาตะวันออก. สงขลา: คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์; 2547.
11. จิตลิริ ปรียานิช. ความสัมพันธ์ระหว่างความเข้าใจของผู้ดูแลที่นับถือศาสนาอิสลาม เกี่ยวกับสถานการณ์ที่ก่อให้เกิดความเครียด และการรับรู้ในความต้องการด้านจิตวิญญาณของผู้ป่วยมุสลิมที่กำลังใช้เครื่องช่วยหายใจกับการมีส่วนร่วมของผู้ดูแลในการดูแลด้านจิตวิญญาณของผู้ป่วย. สงขลานครินทร์เวชสาร 2548;50 (1):471-80.
12. สภาการพยาบาล. แนวทางการส่งเสริมการปฏิบัติพยาบาลตามจรรยาบรรณวิชาชีพ ฉบับแก้ไขปรับปรุง. กรุงเทพมหานคร: จุดทอง; 2551.
13. มั่นสุร อับดุลลอฮ์. แบบอย่างอันมหัศจรรย์และอัจฉริยะของศาสดามุฮัมมัดที่อลดัลลอฮ์อะลัยฮิวะซัลมใน วิถีชีวิตประจำวัน. พิมพ์ครั้งที่ 2. สงขลา: อาลีพานิชย์; 2549.
14. สมพร สาดแสงธรรม. ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับภาวะน้ำตาลในเลือดของผู้ป่วยเบาหวานชนิดไม่พึ่งอินซูลินในคลินิกผู้ป่วยเบาหวาน โรงพยาบาลพระนครศรีอยุธยา (วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต). สาขาสุขศึกษา. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์; 2548.
15. ดุจใจ ชัยวานิชศิริ. คู่มือการอบรมบุคลากรเพื่อจัดบริการส่งเสริมสุขภาพในผู้ป่วยเบาหวาน. กรุงเทพมหานคร: คณะแพทยศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย; 2551.
16. กาวนา กิริติยวงศ์. การพยาบาลผู้ป่วยเบาหวานนิมอดิสำคัญสำหรับการดูแล. พิมพ์ครั้งที่ 2. ชลบุรี: พี.เพรส; 2544.
17. ยา สารี. การดูแลผู้ป่วยเบาหวานในช่วงเดือนรอมฎอน. ใน: ยูซุฟ นิมะ, บรรณาธิการ. การดูแลสุขภาพสำหรับผู้ถือศีลอดในเดือนรอมฎอน. สงขลา: นานปี; 2551. หน้า 87-96.
18. Pender J, Murdaugh L, Parsons A. Health promotion in nursing practice. 4th ed. New Jersey: Prentice-Hall; 2006.

Abstract   **Health- related Knowledge and Nursing Practice in Caring for Thai Muslim Patients with Diabetes**

Anong Prasert*, Wannee Chansawang**, Usanee Petchruschatachart**

*Ruso Hospital, Narathiwat, **Faculty of Nursing, Prince of Songkla University

Journal of Health Science **2010; 19:784-92.**

The purposes of this study were to describe the health-related knowledge and nursing practice in caring for Thai Muslim patients with diabetes. A group of 102 out of a total of 104 Buddhist nurses who were working at diabetic clinics in the hospitals in Narathiwat, Pattani and Yala provinces were included. Data were collected using a questionnaire covering the health-related knowledge ($r = 0.75$) and nursing practice ($r = 0.94$) in caring for Thai Muslim patients with diabetes. Data were analyzed using frequency, percentage, mean and standard deviation.

The results showed that the mean scores of total nurses' knowledge in caring for Muslim patients with diabetes (μ 0.86, σ 0.06) and all subtotal scores (stress management : μ 0.95, σ 0.07; dietary control: μ 0.90, σ 0.80; medication management: μ 0.83, σ 0.12; exercise: μ 0.74, σ 0.18); were at a high level. The mean scores of total nurses' practice in caring for Muslim patients with diabetes (μ 3.91, σ 0.51) and subtotal scores of 3 dimensions, for example, dietary control (μ 4.22, σ 0.38), medication management (μ 3.94, σ 0.61) and exercise (μ 3.79, σ 0.67), were at a high level. Only the dimension of stress management was at a moderate level (μ 3.60, σ 0.51). Strategies to support nurses in caring for stress management of the Muslim patients with diabetes should be implemented, particularly in raising the nurses' awareness and promoting the culturally congruent care for the Muslim population.

Key words: **knowledge, practice, diabetic patients care, Muslim principle**